

Demyanenko Yu. O., Olefir L. I., Mikhailova T. S.

PROSPECTS FOR INTRODUCTION OF POST-PENITENTIARY SUPPORT IN THE SYSTEM OF DOMESTIC LEGISLATION

In the article the author gives the results of the research of foreign experience in preparing convicts for release from the places of imprisonment. On the basis of the used sources the author exposes concept «Penitentiary probation». The author describes the basic functions and tasks such as: solving the problems which arise up during the preparation of convicts for release from places of imprisonment; granting the convicts with psychological and correctional programmes; helping the convicts to renew the relationships with their families. The author describes the process of the preparation for release of convicts from the places of imprisonment in France. The author marks the observance of European standards for the correction and resocialization of convicts.

Key words: probation, convict's assistance, correction, resocialization, postpenitentiary supervision.

УДК 343.2/7

Єрмак О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА В УКРАЇНІ І ДЕЯКИХ ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена огляду кримінального законодавства деяких держав-членів Європейського Союзу та України в компаративістському аспекті. Здійснено порівняння конфіскації майна в Україні та деяких державах-членах Європейського Союзу. Зроблено висновок, що конфіскація майна широко представлена в кримінальному праві держав-членів Європейського Союзу.

Ключові слова: кримінальне право, засоби кримінально-правового характеру, інші засоби кримінально-правового характеру, покарання, конфіскація майна, спеціальна конфіскація.

Постановка проблеми. Згідно з Розділом І Закону України «Про Загальнодержавну адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Метою адаптації законодавства України до

законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України правовій системі ЄС з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього [1].

21 березня 2014 р. і 27 червня 2014 р. Україною в два етапи було підписано Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. На Саміті 21 березня 2014 року українською стороною також було зроблено заяву, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 1998 року, будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Розділ III Угоди про асоціацію між Україною та ЄС «Юстиція, свобода та безпека» передбачає співробітництво між Україною та ЄС у зазначеній сфері, у тому числі у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму (ст. 20), у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин (ст. 21), боротьбі зі злочинністю і корупцією (ст. 22), боротьбі з тероризмом (ст. 23), під час здійснення правового співробітництва (ст. 24) [2].

Для ефективнішого співробітництва у сфері юстиції з указаних питань необхідне адекватне запровадження правових засобів протидії злочинності з боку України, в тому числі і стосовно конфіскації майна, які б відповідали європейським аналогам, що містяться у законодавстві держав-членів ЄС. Вивчення досвіду законодавчого регулювання конфіскації майна в державах-членах ЄС сприятиме вдосконаленню вітчизняного законодавства.

Стан дослідження проблеми. Такий захід кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення як конфіскація у різний час розробляли у своїх наукових доробках українські та зарубіжні вчені, зокрема Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Гальперін І. М., Куц В. М., Панов М. І., Пімонов В. О., Бурдін В. М., Гудорова Н. О., Дудоров В. К., Дуюнов О. О., Книженко О. О., Козирева В. М., Корабель М. Г., Куц В. М., Пропостін А. О., Самойлова С. Ю., Собко Г. М., Толков Д. В., Хавронюк М. І., Яценко А. М. та інші.

Метою статті є визначення місця конфіскації майна серед засобів кримінально-правового реагування на кримінальні пра-

вопорушення в деяких державах-членах ЄС шляхом огляду відповідного зарубіжного кримінального законодавства, що регламентує цей кримінально-правовий інститут.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про місце такого заходу кримінально-правового характеру як конфіскація в державах-членах ЄС кожною країною вирішується, виходячи з національних традицій та уявлень, тому характеризується різноманіттям позицій щодо місця конфіскації в системі заходів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення.

Зокрема, кримінальне законодавство Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії не передбачає поділ покарань на основні та додаткові. Виділяється п'ять груп покарань, у тому числі фінансові покарання (штраф, компенсація і конфіскація майна). Закон про повноваження кримінальних судів цієї країни, прийнятий у 1973 році (з доповненнями, внесеними Законом про кримінальну юстицію 1988 року), надав судам право видавати накази про конфіскацію будь-якого майна, що перебуває у власності або під контролем злочинця, що було використане з метою вчинення будь-якого злочину, сприяло його вчиненню або призначалось для такого використання. У згаданому законі зазначено, що в таких випадках суд повинен враховувати цінність майна та ймовірні фінансові й інші наслідки видання наказу про конфіскацію. Крім того, суди мають право видавати накази про конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності. Як правило, суд видає наказ про компенсацію, відповідно до якого злочинець прямо відшкодовує збиток, заподіяний жертві злочину. Проте в деяких випадках, наприклад, коли йдеться про торгівлю наркотичними засобами, суди воліють видавати накази про конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності, або майна, що використовувалось для вчинення злочину. Закон про кримінальну юстицію 1988 року розширив повноваження кримінальних судів стосовно видання наказів про конфіскацію, в результаті чого нині конфіскації підлягають доходи від будь-якої злочинної діяльності, сума яких перевищує 10 000 фунтів стерлінгів (включаючи подарунки, зроблені іншим особам). Розмір зазначеної суми може бути змінено за розпорядженням Міністра внутрішніх справ [3, с. 96–97].

Стосовно кримінального законодавства ФРН фахівці зауважують, що воно не містить чітко визначеної системи покарань. Вона витікає із самого змісту видів покарання, закріплених у законі, і включає в себе у тому числі конфіскацію і вилучення майна [4, с. 51]. Така позиція є дискусійною тому, що глава перша «Покарання» і глава шоста «Засоби виправлення і безпеки» Розділу третього КК ФРН «Правові наслідки діяння» містять переліки основних і додаткових покарань, додаткові наслідки та перелік засобів виправлення та безпеки, до яких конфіскацію і вилучення майна не включено, а її виділено як окремий кримінально-правовий наслідок вчинення забороненого КК ФРН діяння у главу сьому Розділу третього КК ФРН, що називається «Конфіскація і вилучення майна». Враховуючи окреслені моменти, припускаємо, що конфіскація майна за КК ФРН являє собою інший кримінально-правовий наслідок кримінального правопорушення, що не є покаранням, додатковим наслідком чи засобом виправлення і безпеки [4, с. 51].

Звертає на себе увагу те, що в ФРН Законом «Про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками та іншими проявами організованої злочинності» від 15 липня 1992 року суттєво розширено приписи про конфіскацію майна. КК ФРН передбачає просту та розширену конфіскацію майна. Проста конфіскація (§ 73 КК ФРН) призначається судом за вчинення злочинного діяння, якщо виконавець або інший співучасник (підбурювач і підсобник) отримали будь-яку майнову вигоду від діяння або з нього. Цей різновид кримінально-правового впливу має на меті вилучити у злочинця те, що він отримав від вчинення злочинного діяння. Тобто діє правило: «Вчинення злочину не повинне збагачувати злочинця» [5, с. 320]. Норма про розширену конфіскацію (§ 73 КК ФРН) передбачає, що предмети виконавця або іншого співучасника (підбурювача і підсобника) конфіскуються і тоді, коли обставини свідчать про те, що ці предмети були отримані для вчинення протиправного діяння або в результаті нього. Розширена конфіскація застосовується також у разі, коли предмет не належав або не знаходився у розпорядженні виконавця або іншого співучасника (підбурювача і підсобника) лише тому, що був придбаний особою для вчинення протиправного діяння або в результаті нього. Судові органи ФРН призначають конфіскацію

майна співучасників у разі вчинення передбачених КК ФРН злочинів, якщо вони вчинені бандою або у виді промислу, а також тоді, коли існує лише висока ймовірність того, що майно набуто злочинним шляхом. Цим судова практика певною мірою порушує принцип «*indubio pro reo*» (всі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого (підсудного), але таке порушення вважається виправданим [5, с. 405–406].

Згідно з § 74 КК ФРН у випадку вчинення умисного злочину можуть вилучатись предмети, отримані в результаті вчинення цього злочину або такі, що використовувались для його підготовки або вчинення чи призначалися для цього. Вилучення допустиме лише у випадку: 1) якщо предмети належать або знаходяться у володінні виконавця або співучасника; 2) предмети за своїм видом і обставинами несуть у собі загрозу суспільству або існує небезпека того, що вони будуть використовуватись для вчинення протиправних діянь. Вилучення можливе навіть, якщо суб'єкт діє без вини. Розширене вилучення майна (§ 74a) розповсюджується на осіб, які щонайменше легковажно сприяли тому, що річ або право на неї стали засобом або предметом діяння або його готування; або речі набуті негожим шляхом, знаючи про обставини, які ведуть до вилучення. Крім названого, КК ФРН містить низку інших детальних приписів, що стосуються вилучення майна. При цьому заслуговують уваги приписи про співрозмірність (справедливість) вилучення (§ 74b) і відшкодування з державної каси шкоди, яка може спричинити вилучення третій особі, не пов'язаній з діянням (§ 74 f) [5, с. 320–321].

Чинним кримінальним законодавством Франції (КК 1992 року) конфіскація майна визнається додатковим видом покарання, причому воно існує у виді загальної і спеціальної конфіскації майна. Загальна конфіскація має виключний характер та передбачається лише за злочини проти людства, а також незаконне виробництво, ввезення та вивезення наркотиків. Загальна конфіскація існує у формі повної або часткової. У той же час КК Франції містить різні види спеціальної конфіскації майна: транспортного засобу, зброї, речі, призначеної для вчинення злочинного діяння або що служила для вчинення такого діяння, речі, яка від нього отримана, конфіскацію торгового капіталу. За КК Франції, конфіскація може бути призначена за вчинення злочину

як додаткового покарання. За вчинення проступку спеціальна конфіскація може бути призначена як основне або додаткове покарання поряд зі штрафом, якщо проступок підлягає покаранню у виді тюремного ув'язнення. Якщо проступок карається лише штрафом, конфіскація не призначається [6].

Згідно зі ст. 131-21 КК Франції покарання у виді конфіскації обов'язкове для предметів, які віднесено законом або регламентом до числа шкідливих або небезпечних. Якщо річ, що підлягає конфіскації, не може бути надана засудженим, то конфіскації підлягає її вартість. Для стягнення суми, що становить вартість речі, що підлягає конфіскації, застосовуються положення, які відносяться до взяття під варту у випадку невиконання штрафу. Річ, що підлягає конфіскації, передається державі, за винятком випадків, коли вона підлягає знищенню або присудженню іншим особам [3, с. 348–349].

Таким чином, конфіскація майна у Франції в розумінні української кримінальної правової доктрини існує у виді покарання або іншого заходу кримінально-правового характеру.

Особливістю кримінального права Франції є регламентація в КК покарання юридичних осіб (Відділ 2 «Про покарання, що застосовуються до юридичних осіб»). Юридичні особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише поряд з фізичними особами, а не замість них. Відповідальність юридичних осіб обумовлена наявністю двох обставин: 1) злочинне діяння повинно бути вчинене на користь юридичної особи; 2) вчинене його керівником або представником. Відповідальність юридичних осіб настає лише у випадках, спеціально передбачених законом. Французький законодавець передбачив кримінальну відповідальність юридичних осіб за широке коло злочинних діянь: за злочини проти людства, умисні та неумисні посягання на життя, посягання на недоторканність людини, незаконне розповсюдження наркотиків, дискримінацію, звідництво, проведення експериментів над людиною, зловживання довірою, організацію бойових груп, тероризм та ін. [12, с. 129].

Відповідно до ст. ст. 131–37, 131–39 КК Франції юридичним особам можуть призначатись такі покарання, як штраф, припинення діяльності юридичної особи, заборона здійснення певного виду професійної або суспільної діяльності, поміщення під судо-

вий нагляд, конфіскація речі, яка служила чи була призначена для вчинення злочинного діяння, чи речі, яка отримана в результаті злочинного діяння та ін. У виняткових випадках судом може бути призначена загальна конфіскація майна юридичної особи (повна або часткова) за злочини проти людства і незаконне розповсюдження наркотиків (ст. 213–3 КК Франції) [6].

Таким чином, КК Франції щодо юридичних осіб в розумінні вітчизняної кримінально-правової доктрини передбачає конфіскацію майна у виді загальної та спеціальної конфіскації. Конфіскація майна юридичних осіб за КК України є додатковим заходом кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичних осіб лише поряд з їх ліквідацією. КК України на відміну від КК Франції передбачає конфіскацію майна лише у виді заходу кримінально-правового характеру, що не є кримінальною відповідальністю, який близький за своєю правовою природою до загальної конфіскації майна юридичних осіб за КК Франції.

Сучасний КК Італії містить поряд з покаранням норми про засоби безпеки, серед яких згадується спеціальна конфіскація. Спеціальна конфіскація як «засіб безпеки» принципово не відрізняється від конфіскації як «іншого засобу кримінально-правового характеру». З цього приводу фахівцями зазначається, що «у правовій системі цієї країни існує суттєва відмінність між кримінальними санкціями та запобіжними заходами: якщо перше є реагуванням на протиправну дію та наслідки такої дії, то друге є засобом запобігання таким діям. Іншими словами, кримінальна санкція пов'язана з раніше вчиненим правопорушенням, а запобіжний захід спрямований на зменшення ризику майбутніх правопорушень» [7, с. 4]. Засоби безпеки в Італії застосовуються винятково до суспільно небезпечних осіб, які вчинили діяння, передбачене законом як кримінальне правопорушення, в додаток до покарання. Зокрема, ст. 236 КК Італії до майнових засобів безпеки відносить спеціальну конфіскацію. Вона призначається у разі засудження особи за кримінальне правопорушення стосовно речей, отриманих завдяки вчиненню кримінального правопорушення чи які використовувались або призначались для вчинення кримінального правопорушення. Обов'язковій конфіскації підлягають предмети, виробництво, використання, носіння, зберігання або відчуження яких утворює кримінальне правопорушення, на-

віль якщо вирок стосовно такого діяння відсутній (ст. 240 КК Італії) [8, с. 65].

У КК Австрії конфіскацію майна закріплено у розділі III, який має назву «Покарання, вилучення вигоди, конфіскація предметів та запобіжні засоби». Виходячи з назви розділу III КК Австрії конфіскація майна є самостійним заходом кримінально-правового реагування поряд з покаранням, вилученням вигоди та запобіжними засобами. КК Австрії не розкриває поняття конфіскації майна. Відповідно до § 20b КК Австрії майнові цінності, що знаходяться у розпорядженні злочинної організації або терористичного об'єднання, надавались і збирались як засоби для фінансування тероризму, підлягають конфіскації. Майнові цінності, що «походять» від злочинного діяння, підлягають конфіскації, якщо ці діяння караються відповідно до закону місця скоєння діяння, незважаючи на те, що на підставі § 62–65 воно не підпадає під дію австрійських кримінальних законів. Крім конфіскації майна, КК Австрії містить положення про такий захід кримінально-правового реагування, як вилучення вигоди. Згідно з § 20 КК Австрії кожен, хто вчиняє діяння, що перебуває під загрозою покарання і тим самим здобуває майнову вигоду, повинен відшкодувати її розмір [9, с. 13–21]. КК України такий захід майнового кримінально-правового реагування, як вилучення вигоди, не відомий.

Конфіскація майна за КК Австрії, враховуючи положення української кримінально-правової доктрини, являє собою інший захід кримінально-правового характеру, що не є покаранням.

У КК Швейцарії конфіскацію майна закріплено у розділі III, який має назву «Покарання, засоби безпеки та інші засоби». Конфіскацію майна за КК Швейцарії віднесено до інших заходів реагування на злочинні прояви. КК Швейцарії передбачає два різновиди конфіскації майна: конфіскація небезпечних предметів (ст. 58) і конфіскація майнових вигод (ст. 59) [10, с. 118–120].

Відповідно до вимог ст. 58 КК Швейцарії, незалежно від караності конкретної особи суддя розпоряджається конфіскацією предметів, що слугували для вчинення злочинного діяння або були для цього визначені, або були отримані в результаті вчинення злочинного діяння, якщо ці предмети загрожують безпеці людей, моральності або суспільному порядку. Статтею 59 КК Швейцарії

передбачено конфіскацію майнових вигод, відповідно до якої суддя дає розпорядження про конфіскацію майнових вигод, одержаних в результаті вчинення злочинного діяння або таких, що були призначені для того, щоб дати привід для злочинного діяння або винагородити за його вчинення, оскільки вони не передаються потерпілому для відновлення правомірного стану. Конфіскація виключається, якщо третя особа придбала майнові вигоди, не знаючи про підстави конфіскації, і оскільки вона заплатила рівноцінну винагороду, або конфіскація може являти собою для нього надмірний тягар. За КК Швейцарії, встановлюється загальний строк давності конфіскації майна, який становить п'ять років. Разом з тим у випадку, якщо на умовне переслідування злочинного діяння поширюються триваліші строки давності, то ці строки застосовуються і щодо конфіскації [10, с. 118–120].

У кримінальному законодавстві Польщі конфіскація предметів регламентується в п. 4 ст. 39 глави 5 «Кримінально-правові заходи». За польським кримінальним законодавством, конфіскація предметів визнається кримінально-правовим заходом, а не покаранням. Відповідно до вимог ст. 44 КК Польщі суд постановляє про конфіскацію предметів, що безпосередньо пов'язані зі злочинном, якщо ці предмети не підлягають поверненню потерпілому або іншому суб'єкту. Суд також може постановити про конфіскацію предметів, які є рухомим майном, що служили або були призначені для вчинення злочину, якщо вони і підлягали поверненню іншому суб'єкту [11, с. 65–67].

Таким чином, конфіскація предметів за КК Польщі є кримінально-правовим заходом, а не покаранням і не засобом безпеки. Конфіскації може підлягати майно, пов'язане із вчиненням злочину, вигода від майна, одержаного злочинним шляхом, або її еквівалент.

Висновки. Відповідно до кримінального законодавства держав-членів Європейського Союзу під конфіскацією розуміється вилучення або позбавлення права власності на майно, пов'язане із вчиненням злочину. У деяких державах, подібно до України, конфіскації підлягає не лише майно, пов'язане з вчиненням злочину, але й будь-яке інше майно, що належить злочинцю (Франція). Також у державах-членах ЄС застосовується такий засіб кримінально-правового реагування на кримінальні правопору-

шення, як спеціальна конфіскація і конфіскація майна юридичних осіб. Разом тим правова природа засобів кримінально-правового характеру в державах-членах ЄС таких, як конфіскація, має різну правову природу (покарання, інші засоби кримінально-правового характеру, засоби безпеки та ін.).

Список використаних джерел

1. Про Загальнодержавну адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 1629-IV від 18 березня 2004 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21 березня 2014 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1438715140065015.
3. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / под ред. и с предисл. Козочкина И. Д. Москва: Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2001. 576 с.
4. Тащилин М. Т. Уголовное наказание в Федеративных республиках России и Германии (сравнительно-правовой анализ). Пятигорск, 2005. С. 188.
5. Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право. Москва: ТК Велби, Проспект, 2006. 560 с.
6. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. канд. юрид. наук Головки Л. В., канд. юрид. наук, доц. Крыловой Н. Е.; пер. с франц. и предисловие Крыловой Н. Е. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.
7. Шостко О. Ю. Конфіскація майна як ефективна стратегія протидії найбільш небезпечним злочинам. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 220–230.
8. Самойлова С. Ю. Конфискация имущества в современном уголовном законодательстве зарубежных стран. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. Серия: Право. 2009. № 40 (173). С. 62–66. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/konfiskatsiya-imuschestva-v-sovremennom-ugolovnom-zakonodatelstve-zarubezhnyh-stran>.
9. Уголовный кодекс Австрии: пер. с нем. Москва: Зерцало-М, 2001. 144 с.
10. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисловие и перевод с нем. Серебрянниковой А. В. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.

11. Уголовный кодекс Республики Польша / пер. с польского Барилевич Д. А. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 234 с.

12. Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Зерцало, 1998. 208 с.

Ермак А. В.

КОНФИСКАЦИЯ ИМУЩЕСТВА В УКРАИНЕ И В НЕКОТОРЫХ ГОСУДАРСТВАХ-ЧЛЕНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена рассмотрению уголовного законодательства некоторых государств-членов Европейского Союза и Украины в компаративистском аспекте. Проведено сравнение конфискации имущества в Украине и некоторых государств-членов Европейского Союза. Сделан вывод о том, что конфискация имущества широко представлена в уголовном праве государств-членов Европейского Союза.

Ключевые слова: уголовное право, меры уголовно-правового характера, иные меры уголовно-правового характера, наказание, конфискация имущества, специальная конфискация.

Yermak O. V.

CONFISCATION OF PROPERTY IN UKRAINE AND IN SOME MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION: A COMPARATIVE ASPECT

The article is devoted to the review of criminal legislation of some member states of the European Union and Ukraine in a comparative aspect. Comparison of confiscation of property in Ukraine and some member states of the European Union is carried out. It is concluded that confiscation of property is widespread in the criminal law of the member states of the European Union.

According to the Criminal Law of the Member States of European Union, seizure means the withdrawal or denial property right, related to the committing of a crime. In some states, like in Ukraine, seizure is not only about property, related to the committing of an offense, but also about any other property belonging to the offender (France). In EU Member States such criminal and legal instrument for criminal offenses reaction, as special seizure and seizure of property of legal entities is used, as well. However, legal nature of Criminal Law in EU member states such as seizure, has different legal nature (punishment, other means of Criminal Law, security, etc.).

Key words: Criminal Law, the means of Criminal Law, other means of Criminal Law, punishment, confiscation of property, special forfeiture.